

2. Доўнар-Запольскі, М.В. Гісторыя Беларусі / М.В.Доўнар-Запольскі. – Мінск: “Беларуская Энцыклапедыя” імя Петруся Броўкі, 1994. – 510с.
3. Марціновіч, А. Хто мы, адкуль мы...: гіст.эсе, нарысы. У 3 кн. Кн.3 / Алесь Марціновіч. – Мінск: Беларусь, 2008. –447с.

**ВЫДАТНАЯ ДАСЛЕДЧЫЦА КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСАЎ:
ДА 75-ГОДДЗЯ
ВАЛЯНЦІНЫ МІКАЛАЕЎНЫ БЯЛЯВІНАЙ
THE KNOWN RESEARCHER OF BELARUSIAN CULTURE:
THE 75TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF
VALIANTSINA MIKALAEUNA BIALIAVINA**

Бачыла Ірына Генадзьеўна
Мінск, Рэспубліка Беларусь

Ключавыя словы: даследчыца, беларуская этналогія, культура беларусаў.

Рэзюмэ. Даклад прысвечаны 75-годдзю з дня нараджэння вядомай беларускай даследчыцы, гісторыка і этнолага В.М. Бялявінай. Былі разгледжаны і сістэматызаваны яе працы, вызначаны ўклад у вывучэнне культуры беларусаў, паказана роля Валянціны Мікалаеўны ў развіцці айчыннай этналагічнай навукі.

Keywords: researcher, belarusian ethnology, culture of Belarusians

Summary. The report is devoted to the 75th anniversary of the birth of famous Belarusian scholar, historian and ethnologist V.M. Bialiavina. Her contribution to the study of Belarusian culture has been analyzed and her works have been studied and systematized. Her role in the development of the Belarusian ethnological science has been shown.

25 мая 2016 года споўнілася 75 гадоў вядомай айчыннай даследчыцы, гісторыку і этнолагу, кандыдату гістарычных навук Валянціне Мікалаеўне Бялявінай.

Яна нарадзілася ў вёсцы Крынкі Ліёзненскага раёна Віцебскай вобласці. З дзяцінства яе захапляла прырода. Пасля заканчэння школы дзяўчына вырашыла паступаць на біялагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Аднак лёс звязаў яе з этналагічнай навукай.

Валянціна Мікалаеўна скончыла курсы сцэнаграфіі і ў 1961 годзе была размеркавана лабаранткай у Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. Яна трапіла ў калектыў этнографаў, якія займаліся вывучэннем традыцыйнай культуры беларусаў, пачала ўдзельнічаць у

экспедыцыях. Даследчыца так узгадвае пра свой палявы вопыт: «Працаваць мне было проста: аб'екты традыцыйнай матэрыяльнай культуры тады я ўбачыла ўласнымі вачыма і нават дакранулася да іх рукамі».

В.М. Бялявіна вырашыла паступаць на гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта і паспяхова скончыла яго ў 1966 годзе. Яна адразу вярнулася на працу ў сектар этнаграфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР. З тых часоў месца працы даследчыца не мяняла і не шкадуе аб гэтым: «Я ўпэўнена, што этнаграфія захоплівае, бо з'яўляецца «жывой гісторыяй народа».

З 1965 года супрацоўнікі сектараў этнаграфіі Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР, акадэміі навук Украінскай і Малдаўскай ССР распачалі сумесную працу па стварэнню рэгіянальнага гістарычна-этнаграфічнага атласа. Да гэтай працы далучылася і Валянціна Мікалаеўна. З'яўляючыся малодшым навуковым супрацоўнікам, яна сумесна з кандыдатам гістарычных навук Лідзіяй Аляксандраўнай Малчанавай займалася вывучэннем традыцыйнага касцюма беларусаў. Яны сабралі каштоўныя палявыя матэрыялы, апрацавалі шмат музейных і архіўных крыніц. На іх аснове была падрыхтавана манаграфія «Беларускае народнае адзенне» [1], у якой змешчана вялікая колькасць карт аб распаўсюджанасці розных элементаў касцюма, яго рэгіянальных асаблівасцяў. У падрыхтоўцы карт удзельнічала і В.М. Бялявіна.

У 1969 годзе яна паступіла ў аспірантуру, дзе пачала займацца этнасацыялогіяй. Важную ролю ў выбары тэмы адыграў яе навуковы кіраўнік – доктар гістарычных навук Аўсей Ірмавіч Шкаратан.

З 1971 года калектыў сектара этнаграфіі прыступіў да вывучэння тэмы «Новыя з'явы ў быццё і культуры насельніцтва Беларусі». Важнае месца ў гэтай працы занялі сацыялагічныя даследаванні, што не магло не захапіць Валянціну Мікалаеўну. Падчас працы над тэмай былі праведзены шматлікія анкетаванні, сабраны каштоўныя матэрыялы, галоўнымі метадамі апрацоўкі якіх сталі сацыялагічныя. Па выніках даследаванняў былі падрыхтаваны дзве калектыўныя манаграфіі – «Змены ў быццё і культуры вясковага насельніцтва Беларусі» (1976), «Змены ў быццё і культуры гарадскога насельніцтва Беларусі» (1976).

У 50-70-х гг. XX ст. на Беларусі інтэнсіўна вялося будаўніцтва, ствараліся аграпрамысловыя комплексы. Узнікла пагроза страты помнікаў матэрыяльнай культуры беларусаў. Таму ў 1976 годзе Урадам Рэспублікі была прынята пастанова аб стварэнні Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і побыту, а для яе рэалізацыі арганізавана Рабочая група. У склад групы ўвайшлі этнографы, гісторыкі, архітэктары. Сярод іх была і Валянціна Мікалаеўна. Асноўная частка матэрыялаў, сабраных ёй,

адносіцца да гістарычна-этнаграфічнага рэгіёна Падняпроўе. У гэты час яна стала вывучаць традыцыйныя гаспадарчыя заняткі, промыслы і рамёствы. За дапамогу ў вывучэнні гэтых частак матэрыяльнай культуры Валянціна Мікалаеўна ўдзячна М.Я. Грынблату, Л.А. Малчанавай, Н.І. Буракоўскай, С.А. Мілючэнкаву. З вялікай павагай узгадвае яна пра час, праведзены ў «полі»: «Сумесныя экспедыцыі – каштоўны вопыт. Гэта была агульная перамога ў няпростай, але вельмі карыснай справе». Вынікі працы былі апублікаваны ў выданні «Помнікі этнаграфіі» (1981). Раздзел па касцюму Валянціна Мікалаеўна падрыхтавала сумесна з Л.А. Малчанавай. Даследчыца знаходзіла час і для падрыхтоўкі кандыдацкай дысертацыі, якую паспяхова абараніла ў 1985 годзе.

Да пачатку 1990-х гг. В.М. Бялявіна была сааўтарам вялікай колькасці публікацый. Акрамя ўжо ўзгаданых прац варта таксама назваць наступныя: «Этнічныя працэсы і лад жыцця» (1980), «Грамадскі, сямейны быт і духоўная культура насельніцтва Палесся» (1987), «Грамадскі быт і культура гарадскога насельніцтва Беларусі» (1990) і інш.

Багаты вопыт працы на ніве айчыннай этналагічнай навукі Валянціна Мікалаеўна выкарыстала ў стварэнні шматтомнай серыі «Беларусы». За ўдзел у падрыхтоўцы гэтага фундаментальнага выдання ёй у складзе калектыву ў 2008 годзе была прысуджана прэмія «За духоўнае адраджэнне».

Адначасова даследчыца працягвала вывучаць асаблівасці касцюма на Беларусі. Сумесна з доктарам гістарычных навук Любоўю Васільеўнай Ракавай Валянціна Мікалаеўна падрыхтавала дзве грунтоўныя і важныя для айчыннай этналогіі працы «Жаночы касцюм на Беларусі» [3] і «Мужчынскі касцюм на Беларусі» [4]. У гэтых манаграфіях упершыню была прасочана эвалюцыя традыцыйнага жаночага і мужчынскага касцюмаў розных сацыяльных слаёў ад старажытнасці да сучаснасці. Названыя кнігі сталі першым у беларускай этналагічнай навукі комплексным даследаваннем гэтай часткі матэрыяльнай культуры. Крыніцазнаўчай базай прац сталі пісьмовыя крыніцы XV – XVIII стст., этнаграфічная і этналінгвістычная літаратура XIX – XX стст., археалагічныя дадзеныя, музейныя калекцыі. Значную частку выкарыстаных крыніц склалі матэрыялы этнаграфічных экспедыцый сектара этнаграфіі 1950 – 1970-х гг., асабістых збораў В.М. Бялявінай і Л.В. Ракавай 1990 – 2006 гг. Высокую ацэнку выданні атрымалі на міжнароднай выставе «Мастацтва кнігі», якая адбылася ў Маскве ў 2008 годзе: ім было прысуджана гран-пры ў намінацыі «Лепшае навуковае выданне 2007 года».

Выключная занятасць і тытанічная праца над кнігамі не перашкодзілі Валянціне Мікалаеўне разам з калегамі прыняць удзел і ў падрыхтоўцы не менш важных для айчыннай этналогіі выданняў. Так, у 2012 годзе была

апублікавана калектыўная праца «Хто жыве ў Беларусі» [5]. В.М. Бялявіна з'яўляецца аўтарам раздзела «Татары». У гэтым жа выданні апублікаваны матэрыялы аб традыцыйных гаспадарчых занятках, промыслах і рамёствах, якія даследчыца падрыхтавала сумесна з доктарам гістарычных навук Галінай Іванаўнай Каспяровіч. У гэты жа час Валянціна Мікалаеўна разам з калегамі працавала над стварэннем «Нарысаў гісторыі культуры Беларусі». Ёю былі падрыхтаваны раздзелы аб шляхецкім касцюме, земляробстве і інш.

Навуковыя вынікі Валянціны Мікалаеўны будуць няпоўнымі, калі не ўзгадаць пра яе працу «Беларусь у гады Першай сусветнай вайны» [2]. Ідэя падрыхтаваць кнігу ўзнікла таму, што многія ўдзельнікі Першай сусветнай вайны не атрымалі заслужанай увагі і пашаны. Дзед даследчыцы непасрэдна ўдзельнічаў у баях той вайны, быў Георгіеўскім кавалерам. Каб сабраць неабходныя матэрыялы, Валянціне Мікалаеўне давялося шмат часу правесці ў архівах, музеях, у «полі». Работа захапіла. Пра гэтую манаграфію В.М. Бялявіна гаворыць з асаблівымі пачуццямі: «На фотаздымкі тых часоў можна глядзець бясконца...Твары і вочы гэтых людзей хаваюць за сабой складаныя, трагічныя, але гераічныя лёсы... Гэтыя маладыя людзі потым проста загінулі...». Манаграфія заслужана атрымала высокую ацэнку ў навуковых колах.

Працаваць В.М. Бялявіна працягвае і зараз. Яна вывучае сучасныя этнічныя традыцыі Рэспублікі Беларусь, спрыяе прагрэсіўнаму развіццю айчыннай этналагічнай навукі. Яе навуковая дзейнасць – добры прыклад для моладзі, якая цікавіцца і жадае займацца этналогіяй.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1. Беларускае народнае адзенне / Акадэмія навук БССР, Інстытут мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору ; рэд. В.К. Бандарчык. – Мінск : Навука і тэхніка, 1975. – 94 с.
2. Беявина, В.Н. Беларусь в годы Первой мировой войны / В.Н. Беявина. – Минск : Беларусь, 2013. – 396 с.
3. Бялявіна, В.М. Жаночы касцюм на Беларусі / В.М. Бялявіна, Л.В. Ракава. – Мінск : Беларусь, 2007. – 351 с.
4. Бялявіна, В.М. Мужчынскі касцюм на Беларусі / В.М. Бялявіна, Л.В. Ракава. – Мінск : Беларусь, 2007. – 302 с.
5. Кто живет в Беларуси / Нац. акад. наук Беларуси, Ин-т искусствоведения, этнографии и фольклора им. К. Крапивы ; науч. ред. А.И. Локотко. – Минск : Беларус. навука, 2012. – 799 с.